

CORINA ISABELLA CSISZÁR¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: interdicții, prima scaldă, vrăji, botez, ursitori, colac ritual, sacrificiu, practici rituale.

Câteva considerații cu privire la obiceiurile de naștere din Țara Lăpușului

Rezumat

Unele obiceiuri de naștere s-au pierdut sau sunt pe cale de a dispărea sau de a se contamina cu obiceiuri preluate din alte zone ale țării sau chiar cu tradiții importate de peste hotare de către cei care au luat drumul străinătății. Este greu să mai vorbim despre folclor autentic în cadrul acestui ceremonial, riturile denaturându-se prin pierderea semnificației inițiale. Avem de a face cu obiceiuri noi ca expresii active ale spiritului uman, sistemul obiceiurilor se schimbă și se regenerează. Societatea evoluează și se transformă implicit și mentalitatea și percepția asupra vieții.

Nașterea e văzută ca un început absolut și toate fenomenele legate de acest eveniment au statutul gestului primordial repetat prin ritualizare în scopul influenței viitorului. Complexul de practici care însoțesc nașterea este legat nu numai de fenomenul propriu-zis ci și de perioada sarcinii și a lehuziei. Femeia însărcinată este supusă unui sistem întreg de interdicții.

Momentul nașterii și perioada de lăuzie erau încărcate de rituri a căror acțiune malefică sau benefică este bazată pe principiile contagiune - analogie. Întregul complex de practici magice, de rituri pregătitoare sau post-natale, referitoare la protecția pruncului și a lehuziei, cădeau în trecut în sarcina moașei.

Petrecerea care reprezintă partea nereligioasă a botezului, în localitățile din Țara Lăpușului, se numește *ospăț de botez*, la care participă toți invitații. Prin funcția sa fiziologică, actul alimentar deține un loc central în existența umană și implică, mai mult decât orice altă activitate, numeroase tehnici și simboluri, reguli sociale și norme de comportament, interdicții și prescripții.

¹ Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Maramureș, Baia Mare.

Key words: interdictions, first bath, charms, baptism, propitiators, ritual knot-bread, sacrifice, ritual practices.

Some Considerations Concerning Birth Customs in the Land of Lăpuș

Summary

Certain birth customs were lost or are in the process of disappearing, of being contaminated with customs borrowed from other regions of the country or even with traditions imported from abroad by those who immigrated. It is difficult to continue speaking of an authentic folklore as regards this ceremonial, the rites deteriorating due to the loss of their initial significance. There are new customs as active expressions of the human spirit, thus the system of customs changes and regenerates. Society develops and inherently the mentality and perception of life also change.

Birth is seen as an absolute beginning and all the phenomena connected with this event have the status of the primordial gesture repeated through ritualization in order to influence the future. The complex of practices accompanying birth is connected not only to the phenomenon itself but also with the period of pregnancy and lying-in. The pregnant woman is subjected to a whole range of interdicitions.

The moment of birth and the period of lying-in used to be loaded with rites whose malefic or beneficial action was based on the priciples of contagion – analogy. The entire complex of magic practices, of preparatory or post-natal rites, referring to the infant's and of the lying-in woman's protection, used to be the midwife's task in the past.

In the villages of the Land of Lăpuș, the party representing the unreligious part of the christening is called baptismal feast in which all those who are invited participate. Through its physiological function, the alimentary act holds a central place in human existence and implies, more than any other activity, numerous techniques and symbols, social norms and rules of conduct, interdictions and prescriptions.

Câteva considerații cu privire la obiceiurile de naștere din Țara Lăpușului

„Obiceiurile vieții de familie marcând momente importante din viața social-biologică a individului și a familiei se practică la diferite date și de obicei o singură dată în viața aceluiași individ. Viața de după moarte va fi în chip firesc o prelungire a celei de pe pământ, după cum cea de aici e o pregătire a celei de apoi.”²

„Înainte de a deveni ceremonialuri, *nașterea, nunta și moartea* au fost o sumă de rituri și ritualuri, fiecare având o funcție bine delimitată, pentru înțelegerea cărora trebuie să avem în vedere în mod obligatoriu substratul lor mitologic. Considerăm că o importanță deosebită are în acest context Mitul Drumului, privit ca Drum spre Centru, dar și ca Marele Drum. Simbolul fundamental cu care operează toate acestea este Pragul/Vama.”³ La desfășurarea ritualurilor, a ceremonialurilor participă întreaga colectivitate. „S-a ajuns la concluzia că cele mai vechi rituri de trecere par a fi cele de înmormântare, fiind legate de un foarte vechi cult al morților, urmate de cele legate de naștere și mai apoi de cele legate de nuntă. De altfel, obiceiurile de înmormântare sunt și cele mai conservatoare, atât la nivel de structură, cât și la nivelul sensurilor implicate. Obiceiurile de nuntă sunt, în schimb, supuse mereu înnoirilor, iar cele legate de naștere își pierd din ce în ce mai mult din semnificații, dar și din realizarea ceremonială.”⁴ Există teama specialiștilor cu privire la pierderea tradițiilor noastre străvechi. Însă avem de a face cu obiceiuri noi, ca expresii active ale spiritului uman, sistemul obiceiurilor nu se pierde ci se află într-o continuă schimbare și regenerare. Societatea evoluează și se transformă simultan și mentalitatea și percepția asupra vieții. Unele obiceiuri de naștere s-au pierdut sau sunt pe cale de a dispărea sau de a se contamina cu obiceiuri preluate din alte zone ale țării sau chiar cu tradiții importate de peste hotare de către cei care au luat drumul străinătății. Practicarea unor obiceiuri de naștere, în special la botez, capătă câteodată valențe de tip kitsch, de nenatural. Se ajunge astfel la un ceremonial de tip hibrid, în care se păstrează unele tradiții străvechi și se imită altele din zonele urbane sau chiar din Occident.

„A te naște nu este o întâmplare ci un mit.”⁵ În lumea satului tradițional venirea pe lume a unui copil este prilej de bucurie pentru familie și de petrecere pentru colectivitate. Femeile care nu aveau copii mergeau la descântătoare sau se tratau singure cu leacuri din buruieni. „Descântătorii și vrăjitorii după credința lor știu toate tainele, până chiar și pe cele mai ascunse și ca atare trebuie numaidecât să le ajute și lor, ca să facă și să aibă copii, care să le lase urmași, să aibă cui încredința averea, ca aceasta să nu se irosească iar după moarte să aibă cine-i pomeni.”⁶

Nașterea este un act complex, cu aspecte fiziologice, psihologice, sociologice și culturale, individuale și de grup. Văzută ca moment esențial al ciclului vieții, alături de căsătorie și moarte, ea reprezintă o reiterare a mitului cosmogonic la nivel intim individual, dar cu implicații la nivel familial, comunitar și prin extensie regional, zonal, chiar mondial, prin consecințele sale demografice. Din punct de vedere ritologic, aceste evenimente majore ale vieții nu sunt percepute ca entități separate și strict delimitate. În acest sens menționăm că în practicile maritale se întâlnesc rituri de fertilitate (de asigurare a sarcinii), iar în cele natale și post-natale pot apărea aspecte ale riturilor funerare, demonstrând astfel interferența riturilor de trecere în diferitele etape ale vieții. „Nașterea presupune trecerea de la preexistență în existență-din lumea neagră, în lumea albă sau lumea cu dor-obiceiurile care însoțesc această tranziție au rolul de a-l integra pe copil în viața comunității, dar și de a-l separa de haotic, de necunoscut. De aceea, ceremonialul nașterii a cunoscut și cunoaște încă două mari etape: cea de dinainte

² Ovidiu Papadima, *O viziune românească a lumii*, Editura Saeculum, București, 1995, pag. 9.

³ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, Editura Paideia, București, 2006, pag. 112.

⁴ Delia Suiogan, *op. cit.*, pag. 114.

⁵ Nichita Stănescu, *Respirări*, Editura Sport-Turism, București, 1982, pag. 229.

⁶ Simion Florea Marian, *Nașterea la români*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, pag. 15.

de lumire și cea de după lumire.”⁷ Întreaga succesiune de rituri practicate în această perioadă liminară are ca scop final trecerea de la nașterea biologică (nașterea propriu-zisă) la cea socială (integrarea familială și comunitară). Această etapă cere participarea tuturor, fiecare având un rol pe care îl joacă și își asumă responsabilitatea de a-l duce la bun sfârșit. În ceea ce privește obiceiurile legate de naștere, acestea s-au pierdut, asistăm la pierderea multor gesturi străvechi, ceea ce a dus inevitabil și la pierderea semnificațiilor ancestrale. Individul care suportă trecerea este un izolat în raport cu colectivitatea, fiind un proces de transformare, iar grija colectivității este ca această transformare să se realizeze în forme favorabile individului și destinului lui în viitor: domină grija pentru integrarea perfectă în această lume, într-un destin individual modelat la nivelul optim al funcțiilor biologice și sociale.

Nașterea e văzută ca un început absolut și toate fenomenele legate de acest eveniment au statutul gestului primordial repetat prin ritualizare în scopul influenței viitorului. Complexul de practici care însoțesc nașterea este legat nu numai de fenomenul propriu-zis ci și de perioada sarcinii și a lehuziei. Femeia însărcinată este supusă unui sistem întreg de interdicții. „Aceste interdicții aparțin magiei negative și sunt de tipul *să nu faci* ca să se producă ceva nedorit;”⁸ ele au rolul de apărare atât a mamei cât și a copilului care urmează să se nască. A. Van Gennep leagă aceste interdicții de credința primitivă în conformitate cu care femeia însărcinată este impură și această stare i se transmite și copilului.⁹ Prezintă câteva dintre aceste interdicții, în urma informațiilor primite din localitățile cercetate. *Femeia gravidă să nu poarte floare la ureche, ca să nu aivă coptilu’ sămn pă corp. Femeia grea să nu mănânce fructe îngemănate să nu facă gemeni, să nu poarte floare la ureche sau în șort, c-ăpi a avea coconu’ semne. Când ridică paos la beserică, femeia gravidă să nu să țână de haina altuia, știi cum să țân, că zice că nu naște până nu vine acela de care s-o ținut la paos și să vină să să țână iară.*¹⁰ *Să nu se mire de lucruri urâte, ca să nu-i fie urât copilul;* în cazul în care totuși uită și se miră, trebuie să spună pentru a anula efectul: *doi vedem, doi ne mirăm.*¹¹

Majoritatea femeilor din Țara Lăpușului erau nerăbdătoare să afle sexul nenăscutului lor copil și apelau în glumă sau chiar cu seriozitate la metodele tradiționale. Astfel, în localitățile din Țara Lăpușului, dacă pruncul mișca în partea dreaptă era băiat, iar dacă lovea în partea stângă era fată. Cu cât lovea mai cu putere, cu atât exista credința mai certă că va fi băiat, fetele fiind mai leneșe în viața intrauterină. Femeile cu ten curat în timpul sarcinii nășteau băiat, iar când acestea purtau o fetiță în pânțele, aveau pete pe față. *Ca să știe femeia ce a face, știé dacă se zbate copilu’ în partea dreaptă avé băiat, dacă se bate în stânga, era fată. Da’ mai știé ce a face cum juca de tare pruncu în pânțele. Dacă juca mai tare, era băiat, că băieții joacă tare. Dacă juca mai încet, avé fată că fetile is mai lenișe. Apoi știu femeile că tăte câte au baligă pă față fac fată. Cele curate pe față fac băieți.*¹² Modul tradițional de aflare a sexului copilului ce urma să se nască este înlocuit astăzi de o procedură modernă, și anume ecograful.

În trecut la nașterea unui copil participau mama și moașa care rămânea actantul principal până la botez, moment în care avea loc spălarea ritualică a moașei de către lehuză. Acest personaj în cadrul nașterii și obiceiul moșitului s-a pierdut odată cu înființarea maternităților unde nasc acum femeile din comunitățile rurale. În trecut, femeile nășteau în pat, în acea zonă simbolică a casei, în colțul cu patul, așezat chiar sub icoane.

Momentul nașterii și perioada de lăuzie erau încărcate de rituri a căror acțiune malefică sau benefică este bazată pe principiile contagiune - analogie. Întregul complex de practici magice, de rituri pregătitoare sau post-natale, referitoare la protecția pruncului și a lehuzei, cădeau în trecut în sarcina moașei. Rolul pe care îl deținea moașa în obiceiurile de naștere făcea din ea unul dintre personajele principale ale acestui ciclu, nu numai în ceea ce privește practicile de natură medicală, ci și îndeplinirea

⁷ Delia Suiogan, *idem*, pag. 114.

⁸ I. George Frazer, *Creanga de aur*, vol. I, Editura Minerva, București, 1980, pag. 48.

⁹ A. Van Gennep, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1998, pag. 56.

¹⁰ Performer Raveca Hereș, 70 ani, Costeni, 2008.

¹¹ Performer Raveca Hereș, 70 ani, Costeni, 2008.

¹² Pamfil Bîlțiu, *Obiceiuri de naștere din Lăpuș*, revista Memoria Ethnologica, nr. 6-7, an III, Editura Ethnologica, Baia Mare, an III, 2003, pag. 625.

unor acte rituale. Moaşa oficiază un întreg complex ritologic, care nu are altă menire decât pregătirea nou-născutului pentru comunitatea în ale cărei tradiţii trebuie să se integreze. În trecut, dacă femeia nu putea naşte, moaşa oficia rituri de uşurare, astăzi aceste atribuţii fiind preluate de către personalul medical de la maternitate.

Imediat după naştere, moaşa efectuează un rit esenţial, tăierea şi punerea la păstrare a cordonului ombilical. Arnold Van Gennep considera tăierea cordonului ombilical un rit de separare şi integrare. Copilul trebuie separat de lumea anterioară asexuată şi integrat, prin rituri de integrare, societăţii sexuate, familiei şi colectivităţii căreia îi aparţine. *Buricul pă când ptică, să usucă, îi tare. Acela îl pui într-o batistă frumoasă şi curată şi ai grijă să nu-l roadă ceva până la 7 ani. La 7 ani tre să deznoade coconu' aţa ceie toată. Şi acela care deznoadă aşă, îi învăţat de carte şi toate le ştie, toate le învaţă.*¹³

Moaşa îi făcea nou-născutului *prima scaldă, ciupăitul*, care în Țara Lăpuşului îmbrăca forme complexe. Acest ritual debuta obligatoriu cu aducerea apei neapărat *neîncepute*, de la o fântână sau de la un izvor foarte curat, înainte de răsăritul soarelui sau la apusul lui. Descrifrăm în această prescripţie reminiscenţe de cult solar, prezente în cele două faze ale sale, pe care le întâlnim în numeroase farmece, vrăji, descântece din repertoriul magiei. Conform prescripţiilor rituale vasul în care se aducea apa trebuia să fie nou. Moaşa prin ritualul primei băi, căuta să-i transmită copilului o serie de aptitudini prin care se urmărea integrarea acestuia în noua viaţă, în colectivitatea sătească. În prima scaldă se puneau diverse elemente atât cu rolul de a stimula calităţile fizice ale nou-născutului, cât şi cu rol de protecţie: bani de argint *să fie bănos şi curat ca argintu'*, se puneau până de raţă *să nu-i fie frică când merje la pădure, miere, flori din steagul de nuntă al părinţilor ca să fie văzut ca steagu, busuioc, floarea norocului, briboi să nu facă bube pe corp, celtin, să aibă pielea curată.*¹⁴ Apa se arunca la loc curat, în general la rădăcina vreunui pom dacă pruncul era băiat sau la flori, dacă era fată. Acest gest ar putea semnifica înfrăţirea copilului cu copacul. „Această înfrăţire se bazează pe credinţa generalizată că în vârful arborelui era scrisă soarta pruncului. Înfrăţirea între om şi plantă, pe planul relaţiilor biologice, ţine de un străvechi mit natal al dendrolatriei locale.”¹⁵ Am identificat acest ritual şi în satul Costeni: *Femeia când spală întâie pruncu' în ciupă* (albie, covată), *pune agheazmă şi apa ceie să aruncă unde-s mai mândre florile şi zice:*

Să sii iubit ca florile!

Să sii după masă cum să pun florile-n păhar!

*Să sii văzut cum îs văzute florile!*¹⁶

Pentru a proteja copilul de vrăji, farmece, descântece şi de fiinţele mitologice care l-ar putea înlocui sau fura, apa în care a fost purificat, în care i s-a făcut prima scaldă, nu se arunca seara.

*Apa ceie nu-i voie ţăpată (aruncată) seara că zice că zdiară (plânge) copilu' într-una şi îl schimbă Fata Pădurii. Nici scutecele nu se lasă afară păstă noapte, numa' cât îi Sfântu' Soare pe cer îi voie să le laşi, că vin şi ţăpă vrăji şi fac descântece.*¹⁷ Astăzi acest ritual s-a pierdut sau se mai păstrează doar parţial, în cazuri izolate, majoritatea caselor având baie şi familiile achiziţionând vase speciale moderne anume pentru acest act al îmbăierii.

Am întâlnit în satele Țării Lăpuşului o serie de elemente, de gesturi cu rol apotropaic pentru nou-născut şi lehuşă. Hainele reprezintă primul nivel al identificării sociale, urmată de diferenţierea pe sexe. Copilul era îmbrăcat după naştere cu haine confecţionate din cămaşa mamei dacă era fetiţă şi din izmenele tatălui, dacă nou-născutul era băiat. Cămaşa are rol de protecţie, este o a doua piele, a da cămaşa este un simbol al dăruirii. Ca piesă intimă legată de trup ea reprezintă un substitut al persoanei ce o poartă. Este prezentă în toate riturile de iniţiere, având funcţie sacrificială. În Țara Lăpuşului,

¹³ Performer Raveca Hereş, 70 ani, Costeni, 2008.

¹⁴ Pamfil Bilţiu, *op. cit.* pag. 625.

¹⁵ Romulus Vulcănescu, *Arborele de naştere*, în coloana cerului, Bucureşti, Edit. Acad. 1972, pag. 54.

¹⁶ Performer Raveca Hereş, 70 ani, Costeni, 2008.

¹⁷ Performer Dochia Buda, 77 ani, Ungureni, 2008.

*hainele copilului pe care le dai pe el prima dată erau făcute numa din izmenele tatălui ori din cămeșă și poalele mamei. Opincile le tăie dintr-o obdială purtată de părinți.*¹⁸ În locul hainelor confecționate simbolic din îmbrăcămintea părinților și în locul pernei în care se așeza copilul în trecut, astăzi el este îmbrăcat în costume noi achiziționate sau primite în dar la botez sau cu alte ocazii. La fel s-a întâmplat și cu leagănul ce atârna în trecut la grindă, care a fost înlocuit cu pătuțul și căruciorul modern, de diferite culori. Leagănul în trecut, cioplit din lemn sau simplu coș de nuiel, constituia un simbol al sânelui matern. „Element de protecție, indispensabil, moale și călduț, rămâne ca amintire a originilor, care se traduce în nostalgia inconștientă a întoarcerii la uterus și legănarea lui se asociază cu fericirea sentimentului de securitate.”¹⁹ Leagănele, în trecut, erau confecționate de către meșterii satelor sau, în cazul familiilor sărace, locul leagănului îl ținea o simplă covată din lemn de salcie sau plop.

Pentru a proteja copilul de forțele malefice acestuia i se puneau în leagăn elemente cu rol apotropaic: tămâie, cruce, pieptene, cârtică de rugăciuni. *Când dormeau pruncii, femeile puneau sub pernă un pieptene și o cruciuliță.*²⁰ *La leagăn se pune tămâie într-o cârpuță și-o pui la cap la copil cu epistolie.*²¹ De asemenea, casa și toate elementele ei trebuiau protejate de influențele nefaste și de agresiunile periculoase. Se folosea usturoiul, element nelipsit în cultura noastră populară, cunoscut fiind pentru funcția sa de apărare împotriva maleficului, în acest caz în special împotriva deochiului. *Se ungea cu ai la ușă, la patu' bolnavei, la ferestre, la toate paturile din casă, ca să nu se apropie Fata Pădurii sau Marțolea. Apoi de aieste fugea și Dracu'.*²²

O altă credință interesantă este aceea a Ursitoarelor, zâne care vin în nopțile fără soț pentru a decide soarta nou-născutului. Se credea că pentru a le îndupleca, pentru a atrage bunăvoința lor, ursitoarele trebuiau așteptate cu masa încărcată de bucate. Această sarcină de pregătire a mesei pentru ursitori îi revenea tot moașei. După unele credințe acestea se numesc Ursitoarea, Soarta și Moartea. Sunt personaje mitologice care prezintă o adaptare a mitului grecesc referitor la cele trei Moira, babe urâte și neiertătoare de care până și Hera se temea. La români, ursitoarele au devenit fete mari, zâne surori, fecioare curate nepătate și nemuritoare. Exemplific prin câteva credințe legate de aceste ființe mitologice, așa cum le-am auzit de la performerii satelor lăpușene. *Veneau tri ursători. Ursătorile nu le vezi, numa' le auzi. Pot fi ursători de diavol sau ursători de credință. Cele care-s de credință ursăsc câte tri, dacă-s de la diavoli, ursă numa' una, o dată. Cum ai făcut crucea pă masă, o dată s-o dus cele de diavol. Api le pun masa încărcată, din fiecare câte un pti, tă ce-ți amintești și horincă, că așe de bine să sie servit pruncu' acela în viață. Când vedeai sus pară lungă de foc și tă ardea și când meri lângă ie dispărea, știei că acele o fo' ursătorile. A tria o zăs că de va fi coptilu' cu buricu' învărtit pângă grumaz va muri.*²³ Societatea se eficientizează și business-ul la fel, astfel încât această credință a Ursitoarelor nu s-a pierdut în negura vremii ci a fost adaptată, ca parte integrantă a ceremonialului de botez. În timpul petrecerii de botez de la restaurant sosirea ursitoarelor devine un adevărat spectacol de vreo jumătate de oră, cu text personalizat în care părinții, nașii, moșii sunt pomeniți cu numele lor, de către actante angajate, care oferă o reprezentație live, o scenetă în versuri interpretată la microfoane wireless. Nou-născutul va primi de la ursitoarele sale câte un cadou-surpriză și o ploaie din petale de flori, tun de confetti și mașină de fum. Aceste zâne speciale călăuzesc destinul pruncului la botez, înarmate cu câte o baghetă cu stelute lucioase, înfășurate în rochii kitsch și purtând coifuri țuguite pe capete. Baghetele magice funcționează, textul se personalizează, astfel încât să includă numele copilului, al părinților, nașilor și moșilor, muzica susură ritmuri astral-ambientale, se obține un adevărat spectacol.

Se mai păstrează ceremonialul religios al botezului, cel laic este păstrat și el dar cu unele modificări. Pregătirile aparte cad în sarcina nașei care aduce o lumânare din ceară de albine, simbolizând lumina. „Fitul face să se topească ceara, și astfel ceara ține de foc: de aici legătura cu spiritul și

¹⁸ Performer Anica Butcure, 78 ani, Cupșeni, 2008.

¹⁹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Editura Artemis, București, 1995, pag. 202.

²⁰ Performer Anica Butcure, 78 ani, Cupșeni, 2008.

²¹ Performer Dochia Buda, 77 ani, Ungureni, 2008.

²² Performer Anica Butcure, 78 ani, Cupșeni, 2008.

²³ Performer Raveca Hereș, 70 ani, Costeni, 2008.

materia. Simbolismul lumânării este legat de cel al flăcării. Ceara, fitilul, focul, aerul care se reunesc în flacăra arzândă, mișcătoare și colorată, sunt ele însele sinteza tuturor elementelor naturii.”²⁴ Moașa în trecut avea datoria de a aduce și doi metri de pânză albă pentru *crușma* (cămășuța de botez), care trebuie să fie nouă *că îi cămașa în care s-a duce pă lumea ceialaltă, în fața lui Dumnezeu. Dacă pânza nu era nouă, se credea că, dacă copilul moare, va umbla dezbrăcat pe lumea cealaltă.*²⁵ „Asistăm la repetarea unor acțiuni primordiale ce au rolul de a scoate individul/actant, pasiv sau activ, din realul imediat și de a-l situa într-o stare superioară. Îmbrăcămintea devine pentru actant o mască, o barieră care-l apără de cotidian, făcând posibilă trecerea la un alt nivel. Funcția este evidentă-schimbarea statutului, evoluția, dezvoltarea- ea se realizează la rândul-i prin două funcții pe care gestul respectiv le implică: inițierea și apărarea.”²⁶ În schimb în zilele noastre pruncul primește cadou un trusou de botez din partea nașilor, trusou ce abundă în mătăsuri și dantele, este alb sau de diferite culori și cuprinde toate accesoriile de care preotul va avea nevoie în cadrul slujbei de botez. Cristelnița în care urmează să fie creștinat copilul, prin imersia totală în apă, se împodobește în zilele noastre cu dantele și funde din mătase albă. În cazuri rare, cei prezenți la slujba botezului, aruncă cu bani în apa din cristelniță. Asistăm la un act atât neigienic pentru noul născut, cât și de profanare a apei sacre de botez. Kitsch-ul, ca stare de spirit, dar și ca manifestare în obiecte, este mai degrabă nespecific, și uneori chiar contradictoriu vieții spirituale și valorilor transmise de Biserică.

Botez; foto: Felician Săteanu

În trecut petrecerea de botez se făcea la casa nou-născutului și participau părinții, moașa, nașii, rudeniile, vecinii și prietenii. Sosind de la biserică moașa așeza copilul în fruntea mesei, ca simbol al

²⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, pag. 242-243.

²⁵ Performer Ana Cupșa 52 ani, Cupșeni, 1979.

²⁶ Delia Suiogan, *ibidem*, pag. 169-170.

cerului, un axis mundi, *ca să fie tot de frunte în viața lui*. Invitații erau serviți cu mâncăruri tradiționale pregătite în casă, se închina cu horincă și se horea, se dansa și se strigau strigături specifice acestui eveniment. După așezarea pruncului pe masă la loc de cinste acestuia i se puneau în mână elemente simbolice cu rolul de a-i predestina un viitor cât mai strălucit: carte, bani, creion, flori etc. Moașa realizează un dans ritualic cu pruncul în brațe, ca o formă de introducere a nou-născutului într-un cerc magic cu rol apotropaic și totodată ca manifestare a sărbătoreșului. „Intrarea în horă a copilului, chiar dacă se află în situația de agent pasiv, poate fi considerată atât un rit de consacrare, cât și un rit de inițiere.”²⁷ Petrecerea care reprezintă partea nereligioasă a secvenței, în localitățile din Țara Lăpușului, se numește *ospăț de botez*, la care participă toți invitații. Deși tradiția ar trebui respectată, când vine vorba despre momentele esențiale ale vieții, puterea exemplului este zdrobitoare: dacă face vecinul, eu cum să nu fac la fel? Astfel că sătui de petrecerile de botez făcute acasă, tinerii părinți fac din creștinarea copiilor un adevărat spectacol la restaurant sau la căminul cultural, anume împodobit pentru acest eveniment. „Prin funcția sa fiziologică, actul alimentar deține un loc central în existența umană și implică, mai mult decât orice altă activitate, numeroase tehnici și simboluri, reguli sociale și norme de comportament, interdicții și prescripții. Actul alimentar relevă, totodată, o accentuată valoare spirituală, cumulând funcții complexe în ansambluri ceremoniale și rituale.”²⁸

La ospățul de botez din Țara Lăpușului, în trecut, se servea *gulás* cu carne de oaie, plăcintă cu brânză și carne afumată, *levișă* (supă) pă găină cu *laște sau tojmagi* (tăiței), *ptiroște sau purcei* (sarmale) și *pancove* (gogoși). În trecut, înainte de ospățul ritualic, se sacrificau miei, oi, se tăiau găini sacrificiul reprezentând actul de comunicare cu Divinitatea. Întrucât omul profan nu poate comunica cu Divinul decât printr-un intermediar (victima sacrificată), o mare valoare spirituală este acordată naturii victimei ce urmează a fi ucisă. Sacrificiul ritual al unui animal cum este mielul sau oaia are semnificații și mesaje care depășesc cu mult conotațiile alimentare. În acest sens, sacrificiul „rupe” timpul lumesc, cotidian și creează un cadru specific contactului cu Divinitatea pentru captarea binecuvântării. Mircea Eliade afirmă că jertfirea unei ființe vii este necesară pentru desăvârșirea oricărei creații, căci nimic statornic nu se poate ridica și asigura decât printr-un sacrificiu.

Cu câteva zile înainte, la casa unde avea loc în trecut botezul, se pregăteau colacii ritualici și pâinea din făină albă de grâu, grâul fiind considerat o ofrandă ritualică un simbol vegetal al renașterii și al fertilității. „Colacul, coptură rituală cunoscută la multe popoare, e un simbol cultural cu multiple semnificații. El mediază opozițiile copt-necopt, natură-cultură; stabilește legăturile dintre cei vii și cei morți, dintre cer și pământ, dintre zei și oameni. Colacul ritual (rotund) este simbolul Soarelui și al Lunei, semnificație susținută prin ornamentele sale, care transfigurează o hierogamie cosmică.”²⁹ Putem distinge în cultura populară două forme ale pâinii: cea care râde, care reprezintă colacul ritualic, colăceii, pupii și pupezele din zilele de sărbătoare, colacul de botez și colacul nupțial, țâpoul, stolnicul etc. și pâinea care plânge reprezentată prin colacii de înmormântare sau de la pomană. Pentru ospățul de botez, pe cuptor în lespede se coceau plăcintele cu brânză și pancovele (gogoși), de către socăcițele pricepute ale satelor. Plăcintele cu brânză reprezentau în Țara Lăpușului, zonă ce avea ca îndeletnicire de bază oieritul, o hrană ritualică a sărbătorilor de peste an și a riturilor de trecere, un aliment care combină simbolul grâului cu cel al laptelui. Laptele, acest produs arhetipal și produsele din lapte, (brânza de oaie în cazul de față), reprezintă un simbol al fertilității, al regenerării și al fecundității. La botezul din zilele noastre meniul tradițional, ritualic a fost înlocuit cu unul modern. Masa începe acum cu un aperitiv rece care cuprinde mezeluri, brânzeturi etc., se servesc supe, ciorbe, feluri de bază, se pregătesc diverse prăjituri și torturi.

„Fiecare trecere este marcată prin practici rituale sau ceremoniale menite să faciliteze contactele, comunicarea, practici ce au ca element principal oferirea de daruri și ofrande.”³⁰ În Țara Lăpușului, în trecut, nașii îi ofereau nou-născutului ca dar de botez un rând de haine. Moașa aducea plăcintă, colaci

²⁷ Delia Suiogan, *ibidem*, pag. 173.

²⁸ Ofelia Văduva, *Pași spre sacru*, Editura Enciclopedică, București, 1996, pag. 5.

²⁹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, pag. 42.

³⁰ Ofelia Văduva, *op. cit.*, pag. 120.

și băutură. În unele localități (la Rogoz de exemplu) oferă daruri un număr mai mare de invitați, dintre care cei mai importanți erau nașii, moașa și bunicii. Darul vine însoțit de formule de urare, la adresa pruncului proaspăt creștinat, a nașilor și a părinților copilului: *Ceasuri bune și noroc să avem pentru lucru ce am făcut.*³¹ *La mulți ani! Să hie fericit copilu, să aivă noroc! Să aivă noroc când s-a-nsura! Să ajungă mare! Să hie sănătoși părinți și nănașii!*³² Astăzi darurile de botez s-au schimbat și ele, acum se oferă în special bani și lucruri necesare pentru nou-născut, haine, landouri, jucării etc.

În cadrul ceremonialului nașterii întâlneam în trecut o serie de gesturi, elemente și obiecte magice cu rol atât apotropaic dar și de echilibrare a noului născut. Scaldă ritualică în apă neîncepută, elementele magice din prima scaldă (ban de argint, colac, agheasmă, flori, miere etc.), aruncarea ciupei la rădăcina florilor sau a pomilor, imersia pruncului în apa de botez, spălatul ritualic al moașei de către lehuza, ursitorile, păstrarea buricului până la șapte ani, crușma, elementele apotropaice așezate în sau lângă leagănul copilului (secere, cuțit, tămâie, carte de rugăciuni, usturoi, mătură, cârlig de la sobă) reprezintă simboluri menite să refacă echilibrul și să integreze nou-născutul în noua stare.

Pregătirea colacilor ritualici; foto: Felician Săteanu

³¹ Performer Varvara Filip, 77 ani, Libotin, 1979.

³² Performer Anastasia Toma, 94 ani, Rohia, 2009.

Bibliografie

- Papadima, Ovidiu**, *O viziune românească a lumii*, Editura Saeculum, București, 1995.
Suiogan, Delia, *Simbolica riturilor de trecere*, Editura Paideia, București, 2006.
Stănescu, Nichita, *Respirări*, Editura Sport-Turism, București, I. O., București, 2000.
Marian, Florea, Simion, *Nașterea la români*, Editura Saeculum I. O., București, 2000.
Frazer, I. George, *Creanga de aur*; vol. I, Editura Minerva, București, 1980.
Gennep, Van Arnold, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1998.
Vulcănescu, Romulus, *Arborele de naștere*, În coloana cerului, București, Editura Academiei, 1972.
Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. II, Editura Artemis, București, 1995.
Văduva, Ofelia, *Pași spre sacru*, Editura Enciclopedică, București, 1996.
Bilțiu, Pamfil, *Obiceiuri de naștere din Lăpuș*, revista Memoria Ethnologica, nr. 6-7, Editura Ethnologica, Baia Mare, an III, 2003.

Performeri

- Dochia Buda**, 77 ani, Ungureni, 2008.
Anica Butcure, 78 ani, Cupșeni, 2008.
Ana Cupșa, 52 ani, Cupșeni, 1979.
Raveca Hereș, 70 ani, Costeni, 2008.